

Отже, діюча в Європейському Союзі правова база стосовно статистики, що включає “Закон про статистику ЄС” та інші законодавчі акти, прийняті Радою й Парламентом Європи, а також “Кодекс норм європейської статистики” гарантують незалежність національних і загальноєвропейських статистичних органів, створюють надійну основу для підготовки статистичних даних високої якості та достовірності. Розроблені в рамках Європейської статистичної системи стандарти та інстру-

менти якості дозволяють забезпечити якість статистичних даних на всіх етапах їх виробництва, сприяють гармонізації звітності з якості стосовно всіх статистичних процесів для всіх країн – членів ЄС та забезпечують порівнянність статистичних процесів і вихідних статистичних даних. Розглянуті загальноприйняті міжнародні документи є базовими для створення будь-якої системи управління якістю, на них є посилання в публікаціях ЄСС щодо якості.

Список використаних джерел

1. ESS Handbook for Quality Reports [Electronic resource]. – Access mode : http://epp.eurostat.ec.europa.eu/portal/page/portal/ver-1/quality/documents/EHQR_FINAL.pdf
2. Statistics Canada: national quality assurance frameworks [Electronic resource]. – Access mode : <http://unstats.un.org/unsd/statcom/doc10/2010-2-NQAF-E.pdf>
3. Основні положення та словник термінів. Системи управління якістю (ISO 9000 : 2005, IDT) : ДСТУ ISO 9000: 2007. – [Чинний від 2008–01–01]. – К. : Держспоживстандарт України, 2008. – 36 с. – (Національний стандарт України).
4. Principles Governing International Statistical Activities [Electronic resource]. – Access mode : http://unstats.un.org/unsd/methods/statorg/Principles_stat_activities/principles_stat_activities.htm
5. The European Statistical System. Statistical Programmes [Electronic resource]. – Access mode : http://epp.eurostat.ec.europa.eu/portal/page/portal/about_eurostat/european_framework/ESS
6. Official Site of Eurostat. About Eurostat [Electronic resource]. – Access mode : http://epp.eurostat.ec.europa.eu/portal/page/portal/about_eurostat/corporate/introduction
7. Кодекс норм европейской статистики [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://www.armstat.am/file/doc/99459988.pdf>
8. Consolidated Version of the Treaty Establishing the European Community // Official Journal of the European Communities. – 2002. – 24.12. – P. 33–184.
9. ESS Standard for Quality Reports [Electronic resource]. – Access mode : http://epp.eurostat.ec.europa.eu/portal/page/portal/ver-1/quality/documents/ESQR_FINAL.pdf
10. Green S. Process Quality in the Office for National Statistics [Electronic resource] / S. Green, R. Skentelbery, R Viles. – Access mode : <http://www.ons.gov.uk/about/newsroom/events/thirteenth-gss-methodology-conference-23-june-2008/programme/index.html> – Screen title.
11. Handbook on Data Quality Assessment Methods and Tools [Electronic resource]. – Access mode : <http://epp.eurostat.ec.europa.eu/portal/page/portal/quality/documents/HANDBOOK%20ON%20DATA%20QUALITY%20ASSESSMENT%20METHODS%20AND%20TOOLS%20%20I.pdf>

УДК 330.5:504.06

М. Ю. Шлапак,
аспірант,

Рада по вивченню продуктивних сил України НАН України

Національне екологічне рахівництво країн Європейського Союзу: корисний досвід для України

Досліджено підходи до формування системи еколого-економічних рахунків у європейських країнах. Визначено найбільш поширені типи екологічних рахунків та країни, що найактивніше працюють над втіленням системи еколого-економічного національного рахівництва. На основі аналізу досвіду європейських країн обґрунтовано черговість кроків для розвитку системи національного екологічного рахівництва України та пріоритетні типи екологічних рахунків.

Ключові слова: Система національних рахунків, екологічні рахунки, система еколого-економічних рахунків, природний капітал.

Національне екологічне рахівництво було започатковано у 70-х роках минулого століття у таких країнах Європи: Норвегія, Франція, Нідерланди, Іспанія, Італія, Німеччина, Велика Британія, Швеція, Данія та ін. Перші публікації екологічних

рахунків були досить неузгодженими, у них використовувалися різні методи та підходи, і лише у 1990-х роках за участі Статистичного відділу Організації Об'єднаних Націй, Організації економічного співробітництва та розвитку, Світового Банку та Європейського Союзу (далі – ЄС) розпочався активний процес стандартизації методологій. ЄС

визначив сталий розвиток і охорону навколишнього природного середовища як ключові аспекти економічної й екологічної політики та розпочав активну роботу над розробкою інструментів для досягнення зазначених цілей, одним з яких і є система еколого-економічних рахунків. Так, у 1994 році Європейська Комісія визначила основні напрями розробки системи екологічних рахунків, які передбачали, зокрема, створення системи інтегрованих еколого-економічних показників, що слугуватимуть корисним інструментом для врахування екологічних чинників при формуванні політики у різних сферах та ефективним джерелом інформації щодо прогресу ЄС у дотриманні балансу між розвитком економіки й тиском на навколишнє природне середовище [1].

Крім того, передбачалося більш поглиблена, фундаментальна робота з урахування екологічних чинників у національному рахівництві, зокрема побудова сателітних рахунків, що відображають витрати на охорону навколишнього природного середовища, рахунків природних ресурсів, а також розвиток методології оцінювання шкоди, завданої навколишньому середовищу. Рішення Європейської Комісії дало поштовх для численних наукових досліджень та експериментальних проектів у сфері екологічного національного рахівництва.

Оновлена у 2006 році Стратегія сталого розвитку Європейського Союзу містить положення про розширення системи національних рахунків (далі – СНР) із включенням сателітних рахунків витрат на охорону навколишнього природного середовища та рахунків потоків природних ресурсів для кращого розуміння взаємозв'язків між трьома компонентами сталого розвитку [2]. У 2008 році була переглянута Європейська стратегія щодо розвитку екологічних рахунків, прийнята у 2003 році [3]. Зокрема, було рекомендовано визначити пріоритетні напрями розробки екологічних рахунків з урахуванням доступності інформації та наявності відповідних методологій, а також їх значущості для реалізації завдань екологічної політики. Крім того, передбачалося прийняття законодавчої бази щодо розробки екологічних рахунків та поширення інформації про можливості їх застосування серед урядовців, учених і представників неурядових громадських організацій. До пріоритетних екологічних рахунків віднесено фізичні та грошові рахунки потоків природних ресурсів, а також економічна інформація природоохоронного характеру (рахунки екологічної індустрії та рахунки екологічних податків і субсидій).

До рахунків забруднення атмосферного повітря (включно з викидами парникових газів), рахунків споживання природних ресурсів та монетарних рахунків природоохоронних витрат планується додати рахунки споживання енергії, утворення відходів та поводження з ними, а також грошові рахунки для екологічних субсидій. Євро-

пейська Комісія має на меті сформувати такі екологічні рахунки й використовувати їх для аналізу вже у 2013 році. У майбутньому ЄС також активно працюватиме над грошовою оцінкою природного капіталу та об'єднанням екологічних рахунків природних ресурсів із монетарними показниками для подальшого аналізу [4].

Включення екологічних рахунків до СНР має забезпечити інтегрований інструмент оцінки політики держави, що насамперед уможливить попередній аналіз впливу різних законодавчих ініціатив. Європейська Комісія зазначає, що активно працюватиме над урахуванням цих аспектів під час майбутнього реформування міжнародної та європейської СНР. Серед подальших кроків розвитку системи еколого-економічних рахунків Європейська Комісія планує поширення публікації рахунків для пріоритетних напрямів на всі країни ЄС.

Основними організаціями, що беруть участь у розвитку системи еколого-економічних рахунків, є Генеральний директорат ЄС зі статистики (Eurostat) та національні статистичні організації, а також Європейське агентство з охорони навколишнього середовища (European Environmental Agency). Роль Генерального директорату зі статистики полягає не в складанні екологічних рахунків, а у сприянні та координуванні процесу підготовки таких рахунків країнами співдружності. Саме під керівництвом центрального статистичного органу створюють робочі групи, які працюють над розробкою певного типу екологічних рахунків: вивчають наявний досвід підготовки екологічних рахунків, аналізують наявність і доступність статистичних даних, визначення та класифікації, що використовуються у традиційній статистиці, а також визначають можливі сфери застосування екологічних рахунків. Підсумком діяльності таких робочих груп є методології розробки певних екологічних рахунків та набір таблиць для заповнення, що апробуються в окремих країнах. За результатами пілотних досліджень здійснюється аналіз та коригування запропонованих методологій і таблиць. Після публікації результатів пілотної підготовки екологічних рахунків та остаточної версії методологій і таблиць відповідна робоча група закінчує свою роботу. Подібні робочі групи створювалися для рахунків лісових ресурсів, рахунків підземних корисних копалин, земельних ресурсів, водних ресурсів, рахунків забруднення повітря, рахунків ресурсних потоків, природоохоронних витрат, екологічних податків тощо [5]. За приклад доцільно навести створену в 1995 році робочу групу для розробки рахунків лісових запасів, яка підготувала інтегровану систему еколого-економічних рахунків для лісів (Integrated Environmental and Economic Accounting for Forests (IEEAF)), що вперше була застосована у 1998 році в Німеччині, Франції, Фінляндії та Швеції. За результатами застосування було виявлено, зокрема, що 85% лісів можуть

МІЖНАРОДНІ ПРОЕКТИ ТА ДОСВІД

використовуватися для вирубування деревини, а річна вирубка становить 220 млн. м³, або 2,2% від наявних запасів, і є меншою за річний природний приріст деревини на 1,4%. За підсумками роботи робочої групи та впровадження пілотних проектів у 2000 році було опубліковано посібник зі складання екологічних рахунків цього типу (Manual for Integrated Environmental and Economic Accounting for Forests) [5].

У 2002 році Єврокомісією було підготовлено Європейську методологію інтегрованих еколого-економічних рахунків для лісів (The European Framework for Integrated Environmental and Economic Accounting for Forests), що містить методи формування сателітних рахунків лісів у системі національних рахунків і забезпечує виявлення взаємодії між економічною діяльністю та станом лісів як елемента навколишнього природного середовища [6]. У цьому документі звертається увага на необхідність узгодження визначень понять та класифікацій, що пов'язані з лісовим господарством та використовуються в різних сферах: статистиці профільних державних структур, екологічній статистиці та у традиційних національних рахунках. Наприклад, система національних рахунків розглядає лише економічні активи, тобто активи, для яких встановлено право власності та від яких можна отримувати економічний прибуток. Отже, у СНР можуть враховуватися лише ті ліси, що використовуються з економічною метою; водночас система інтегрованих еколого-економічних рахунків розглядає всі ліси як складову природного капіталу. Більше того, у системі національних рахунків ліси загалом відсутні як окрема категорія, при цьому баланс активів СНР включає землю та некультивовані біологічні ресурси, дані про які збираються окремо. Варто зазначити, що наведені розбіжності є лише окремими прикладами серед багатьох інших і стосуються найзагальніших кате-

горій та понять, що розглядаються при створенні системи національних еколого-економічних рахунків. Отже, розробка навіть окремих елементів системи еколого-економічних рахунків є тривалим ресурсоемним і наукоємним процесом, що вимагає наявності відповідного досвіду та підтримки держави на всіх рівнях.

Розглянувши загальну схему формування екологічних рахунків у країнах ЄС, варто перейти до аналізу найбільш поширених екологічних рахунків і окреслення країн, які найактивніше працюють над упровадженням системи еколого-економічного національного рахівництва. Інформаційним підґрунтям для цього є результати дослідження екологічного рахівництва європейських країн, що наведені нижче.

У 2007 році Генеральний директорат зі статистики ЄС опублікував результати спеціального дослідження, що охоплювало аналіз практики підготовки екологічних рахунків у всіх 27-ми країнах Європейського Союзу, а також у Норвегії та Швейцарії [7]. За його результатами, 20 країн ЄС, а також Норвегія та Швейцарія, мають програму розвитку екологічного рахівництва. Найбільшим стимулом для розвитку конкретного напрямку системи еколого-економічного рахівництва є визначені Європейською Комісією пріоритети, а передумовою – наявність відповідних методологій. Найбільше уваги європейські країни приділяли трьом типам екологічних рахунків: рахунки природоохоронних витрат, рахунки використання природних ресурсів економікою (рахунки ресурсних потоків) і рахунки забруднення повітря. У табл. 1 (за даними [7]) представлена детальна інформація щодо країн, які готують публікації (пілотні та постійні) або мають плани щодо публікації рахунків, їх розширення та вдосконалення для кожного із зазначених типів рахунків.

Таблиця 1

Упровадження екологічних рахунків у країнах Європи

Країна	Рахунки природоохоронних витрат			Рахунки ресурсних потоків			Рахунки забруднення повітря		
	Пілотні публікації	Постійні публікації	Плани щодо публікації	Пілотні публікації	Постійні публікації	Плани щодо публікації	Пілотні публікації	Постійні публікації	Плани щодо публікації
Австрія	+	+	-	+	+	-	+	+	+
Бельгія	+	-	-	-	-	+	+	-	+
Болгарія	-	-	+	-	-	+	+	+	-
Чехія	-	-	+	+	+	+	+	+	-
Данія	+	-	-	+	-	+	+	+	-
Німеччина	+	+	-	+	+	+	+	+	-
Естонія	-	-	-	-	-	+	+	-	-
Греція	+	-	-	-	-	-	+	-	-
Іспанія	+	-	-	+	+	-	+	+	-
Франція	+	+	-	-	-	+	+	+	-

Ірландія	+	-	-	+	-	-	+	+	-
Італія	+	+	-	+	+	-	+	+	-
Кіпр	-	-	-	-	-	+	-	-	+
Латвія	+	-	-	+	+	-	-	-	-
Литва	+	-	-	-	-	+	+	-	-
Люксембург	-	-	-	-	-	-	+	-	-
Угорщина	+	-	-	+	-	-	+	+	-
Мальта	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Нідерланди	+	+	-	-	-	+	-	+	-
Польща	+	-	-	+	-	+	+	-	+
Португалія	+	-	-	-	-	+	+	+	-
Румунія	+	-	+	+	-	+	-	-	+
Словенія	+	+	+	+	-	+	+	-	+
Словаччина	+	-	-	-	-	-	-	-	-
Фінляндія	-	+	-	+	+	+	+	+	-
Швеція	+	+	+	+	+	+	+	+	+
Велика Британія	+	+	-	+	+	-	-	+	-
Норвегія	+	+	+	+	-	-	+	+	-
Швейцарія	+		+	+	+	+	+	-	-
Усього, од.	22	10	8	17	10	17	22	16	7

Серед інших типів екологічних рахунків поширеними є також рахунки екологічних податків, рахунки використання енергії та рахунки лісових ресурсів (рис. 1, за даними [7]). Щодо рахунків екологічної промисловості, то кількість країн, що їх публікують, зростає найшвидше.

Як бачимо, усі наведені вище типи рахунків готуються на постійній основі в п'яти і більше європейських країнах. Зважаючи на значну кількість пілотних публікацій екологічних рахунків

цих типів, саме вони стануть основою європейської системи еколого-економічного рахівництва. Крім того, активно можуть розвиватися рахунки забруднення та використання водних ресурсів, а також рахунки екологічної промисловості. Відповідно до результатів нашого дослідження, тенденція до поширення екологічних рахунків за типами зберігатиметься й надалі із поступовим збільшенням кількості країн, що публікують ті чи інші типи еколого-економічних рахунків.

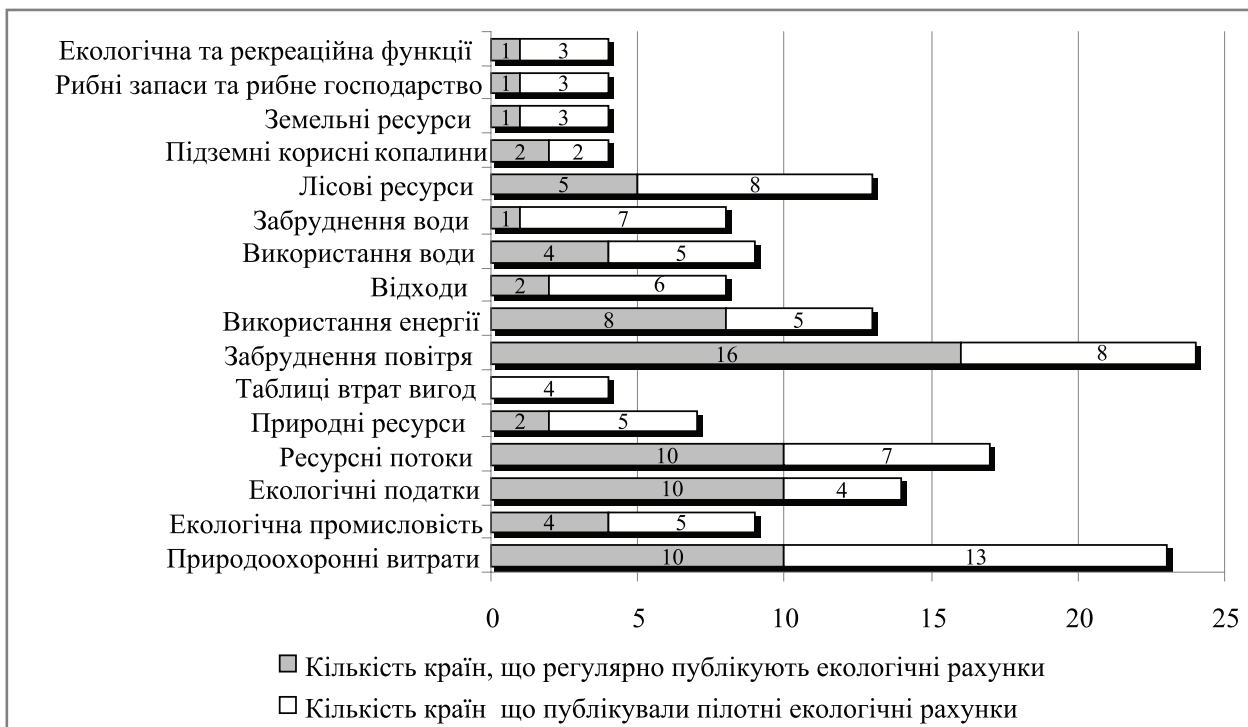

Рис. 1. Найпоширеніші екологічні рахунки європейських країн

Окрім наявності окремих екологічних рахунків у різних країнах, потрібно також звертати увагу на деталізацію та повноту даних, із яких складаються ці рахунки, зокрема, чи наявні дані в розрізі всіх галузей промисловості, чи вони є лише для окремих галузей (груп галузей). До речі, рахунки використання енергії в Данії складаються для 130-ти галузей промисловості й містять інформацію про 40 джерел енергії (нафта, природний газ, вугілля, деревина, солом, вітрова енергія тощо) у фізичних та грошових одиницях [8].

Таким чином, виходячи з досвіду Європейського Союзу, можна окреслити черговість етапів розвитку системи національного екологічного рахівництва України, а саме:

- 1) аналіз наявного досвіду складання екологічних рахунків;
- 2) аналіз наявних статистичних даних;
- 3) аналіз пріоритетів екологічної та економічної політики держави.

Ключовими державними організаціями, що повинні брати участь у цьому процесі й поступово інтегрувати дані екологічної статистики в систему національного рахівництва, є Державний комітет статистики, Міністерство охорони навколишнього природного середовища, Національне агентство екологічних інвестицій, Міністерство економіки, Міністерство транспорту, Міністерство промис-

лової політики й Міністерство агропромислового комплексу тощо. Враховуючи досвід європейських країн, а також пріоритети екологічної та економічної політики української держави, вважаємо за доречно до пріоритетних типів екологічних рахунків віднести рахунки: забруднення атмосферного повітря; використання енергії; ресурсних потоків; водних ресурсів; природоохоронних витрат.

Важливими першими кроками, крім адаптування розроблених методологій і підходів для підготовки еколого-економічних рахунків, є забезпечення необхідної законодавчої бази, визначення пріоритетних напрямів розробки національної системи еколого-економічних рахунків, а також формування механізмів використання еколого-економічних рахунків для оцінки заходів екологічної та економічної політики.

Останній крок є дуже актуальним, оскільки серед питань, вирішенню яких сприятиме запровадження системи еколого-економічних рахунків, можна виокремити такі важливі, як контроль ефективності використання природних ресурсів, порівняння ефективності використання певних типів природних ресурсів в Україні та інших країнах, контроль ефективності й обсягів фінансування природоохоронних заходів, аналіз ефективності галузевих програм з енергозбереження та програм охорони навколишнього природного середовища.

Список використаних джерел

1. Directions for the EU on Environmental indicators and Greened National Accounting. Integration of Environmental and Economic Information Systems [Electronic resource]. — Access mode : http://aei.pitt.edu/5827/01/003834_1.pdf
2. Review of the EU Sustainable Development Strategy (EU SDS). Renewed Strategy [Electronic resource]. — Access mode : http://ec.europa.eu/sustainable/docs/renewed_eu_sds_en.pdf
3. Revised European Strategy for Environmental Accounting adopted at 68th meeting of the Statistical Programme Committee [Electronic resource]. — Access mode : http://epp.eurostat.ec.europa.eu/portal/page/portal/environmental_accounts/documents/ESEA_REVISION_2008_0.pdf
4. GDP and beyond Measuring progress in a changing world. Communication from the Commission to the Council and the European Parliament [Electronic resource]. — Access mode : <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=COM:2009:0433:FIN:EN:PDF>
5. Steurer A. Towards an environmental accounting framework for the EU [Electronic resource] / Steurer A. // Green National Accounting in Europe : revised and updated version of a paper presented at the EVE Workshop, 4–7 March, 2000, Milan. — Access mode : <http://www.feem.it/NR/ronlyres/8524FD30-1D8D-4F28-9C5A-7100F9EF139E/122/9600.pdf>
6. The European Framework for Integrated Environmental and Economic Accounting for Forests. — Luxembourg : Office for Official Publications of the European Communities, 2002. — 102 p.
7. Environmental accounts. State of play of recent work. Report to Eurostat. Unit E3 : Environment statistics [Electronic resource]. — Access mode : <http://mdgs.un.org/unsd/envaccounting/ceea/archive/pubDetail.asp?pubID=392>
8. Olsen T. Danish Energy Accounts and Energy Statistics [Electronic resource] / Olsen T. // 11th meeting of the London Group on Environmental Accounting, 26–30 March, 2007, Johannesburg. — Access mode : http://unstats.un.org/unsd/envaccounting/londongroup/meeting11/LG11_8a.pdf